

DIN VA ZAMONAVIY JAMIYAT**Ibrohimova Ozodaxon Muhiddin qizi***Fargʻona Davlat Universiteti**2-kurs talabasi*ibrohimovaozoda714@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada "Din va zamonaviy jamiyat" mavzusida tahlil olib borilgan. Maqolada dinning jamiyatdagi oʻrni, uning axloqiy qadriyatlar bilan bogʻliqligi, zamonaviy fan va siyosat bilan munosabati chuqur yoritilgan. Din va zamonaviy jamiyatning oʻzaro taʼsiri tarixiy, ijtimoiy va siyosiy nuqtai nazardan tahlil qilinib, Islom dunyosidagi ilm-fan taraqqiyoti hamda Oʻzbekistonning diniy siyosatidagi zamonaviy yondashuvlar koʻrsatilgan..

Kalit soʻzlar: din, zamonaviy jamiyat, ilm-fan, siyosat, diniy taʼlimotlar, ahloqiy qadriyatlar, din va siyosat chegaralari, din va fan uygʻunligi, Oʻzbekiston diniy siyosati, diniy ekstremizm, diniy erkinlik, diniy bagʻrikenglik, ijtimoiy barqarorlik.

Аннотация. В данной научной статье проводится анализ на тему "Религия и современное общество". В статье подробно освещены роль религии в обществе, ее связь с моральными ценностями, а также отношения с современной наукой и политикой. Взаимодействие религии и современного общества рассматривается с исторической, социальной и политической точек зрения, также представлены достижения исламской науки и современные подходы в религиозной политике Узбекистана.

Ключевые слова: религия, современное общество, наука, политика, религиозные учения, моральные ценности, границы между религией и политикой, гармония религии и науки, религиозная политика Узбекистана, религиозный экстремизм, религиозная свобода, религиозная терпимость, социальная стабильность.

Annotation. This scientific article analyzes the topic "Religion and Modern Society." It provides a detailed examination of the role of religion in society, its connection with moral values, and its relationship with modern science and politics. The interaction between religion and modern society is analyzed from historical,

social, and political perspectives, highlighting the development of science in the Islamic world as well as the modern approaches to religious policy in Uzbekistan.

Keywords: *religion, modern society, science, politics, religious teachings, moral values, boundaries between religion and politics, harmony between religion and science, religious policy of Uzbekistan, religious extremism, religious freedom, religious tolerance, social stability.*

Kirish.

Zamonaviy jamiyatda insoniyat taraqqiyotining barcha jabhalarida yuksalishlar kuzatilayotgan bo‘lsa-da, ruhiy hayot, axloqiy qadriyatlar va ma’naviy yuksalish masalalari hanuz dolzarb bo‘lib qolmoqda. Bu borada din muhim o‘rin tutadi. Din nafaqat shaxsiy e’tiqod tizimi, balki jamiyatni birlashtiruvchi kuch, axloqiy me’yorlar manbai sifatida ham harakat qiladi. Bugungi globallashuv jarayonida turli madaniyatlar, e’tiqodlar va dunyoqarashlar to‘qnashuvi yuz berar ekan, dinning jamiyatdagi roli, uning yangicha talqini va funksiyalari alohida e’tiborni talab etadi.

Ushbu maqolada dinning zamonaviy jamiyatdagi o‘rni, uning ijtimoiy hayotga ta’siri, dunyoviylik bilan o‘zaro munosabati, din va fan, din va siyosat, din va axloqiy tarbiya kabi muhim jihatlarini tahlil qilinadi. Maqola davomida O‘zbekiston misolida diniy qadriyatlarning milliy taraqqiyotdagi o‘rni ham yoritib beriladi.

Din insoniyat tarixida eng qadimgi va eng barqaror ijtimoiy institutlardan biri hisoblanadi. U inson ongi, tafakkuri, axloqiy va ruhiy hayotida chuqur iz qoldirgan, jamiyatlar rivojida asosiy omillardan biri bo‘lib kelgan. Dinning asosiy ijtimoiy funksiyalariga quyidagilar kiradi:

Ma’naviy-axloqiy tarbiya: Din axloqiy me’yorlar, halollik, sabr-toqat, kechirimlilik, mehr-oqibat kabi fazilatlarni targ‘ib qiladi. Bu fazilatlar zamonaviy jamiyatda insonlararo munosabatlarning sog‘lom bo‘lishiga zamin yaratadi.

Ijtimoiy birdamlikni ta’minlash: Diniy e’tiqodlar jamiyat a’zolarini yagona qadriyatlar atrofida birlashtiradi. Ayniqsa, muqaddas kunlar, diniy bayramlar va jamoaviy ibodatlar ijtimoiy birdamlik va hamjihatlikni kuchaytiradi.

Yuqori ma’naviyat va ruhiy barqarorlik: Din inson qalbida muqaddaslik tuyg‘usini uyg‘otib, uni moddiylikdan ruhoniylilik sari yo‘naltiradi. Stress, ruhiy tushkunlik, ma’naviy bo‘shliq singari zamonaviy illatlarga qarshi kuchli vositadir.

Nizolarni yumshatish va barqarorlik: Dinlar ko‘pincha mojarolarni tinch yo‘l bilan hal etish, bag‘rikenglik va sabrni targ‘ib qiladi. Bu esa jamiyatda barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “biz diniy siyosatdan ajratgan holda, uni inson ma’naviyatini yuksaltirish, axloqiy yetuk avlodni tarbiyalash vositasi sifatida ko‘rmoqdamiz”¹. Bu yondashuv diniy qadriyatlarni ijtimoiy taraqqiyotning tarkibiy qismi sifatida baholashga zamin yaratadi.

Zamonaviy jamiyat, ayniqsa globallashuv jarayonida, har tomonlama taraqqiyot — texnologik, iqtisodiy, siyosiy va madaniy yuksalish bilan bir qatorda, insonning e’tiqodi va ma’naviy hayotiga yangicha qarashni talab qilmoqda. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, din va zamonaviylik o‘rtasida muayyan ziddiyat emas, balki o‘zaro uyg‘unlik mavjud bo‘lishi kerak.

Dunyoviylik — davlatning diniy tashkilotlardan ajratilganligini anglatadi. Bu holat diniy e’tiqodni emas, balki diniy tizimning davlat tuzilmasidan mustaqilligini ta’minlaydi. Aynan shu prinsip O‘zbekistonda ham davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Konstitutsiyamizning 31-moddasida “Hamma uchun vijdon erkinligi kafolatlanadi. Diniy qarashlardan qat’iy nazar, har bir fuqaroning huquqlari tengdir”, deb belgilangan.

Shu bilan birga, zamonaviy dunyoqarash — ilm-fan, texnologiya, yangilik va erkin tafakkurga asoslangan. Bunday sharoitda din mutaassiblik yoki konservatizm emas, balki mazmunan boy, dinamik va ijtimoiy faollikni rag‘batlantiruvchi tizim sifatida mavjud bo‘lishi kerak. Masalan, Islom dinining ilmga bo‘lgan munosabati va tarixdagi olimlar (Ibn Sino, Beruniy, Ulug‘bek) faoliyati zamonaviylik va dinga uyg‘un yondashuvning amaliy namunasidir.

Bugungi kunda ayrim mamlakatlarda din nomidan turli ekstremistik va radikal harakatlar sodir etilayotgan bo‘lsa-da, bu dinga emas, balki noto‘g‘ri talqinlarga bog‘liq. Shu sababli, zamonaviy jamiyatda to‘g‘ri diniy ta’lim, sog‘lom e’tiqod va ma’rifatparvarlik juda muhim o‘rin tutadi.

Axloqiy qadriyatlar har bir jamiyatning ijtimoiy barqarorligi, odob-axloqi va insonlararo munosabatlarining asosi hisoblanadi. Bu qadriyatlar ko‘p hollarda diniy ta’limotlar orqali shakllanadi va mustahkamlanadi. Islom, xristianlik, buddaviylik,

yahudiylilik kabi yirik dinlar barchasi halollik, rostgo‘ylik, mehr-oqibat, ota-onaga hurmat, yolg‘on gapirmaslik kabi asosiy axloqiy tamoyillarni targ‘ib qiladi.

Islom dinida axloqiy tarbiya ustuvor ahamiyatga ega. Qur‘oni karimda va Hadislar to‘plamida insoniy munosabatlar, halol mehnat, odob-axloq, mehr-oqibat, sabr-toqat, adolat, murosas kabi qadriyatlar keng yoritilgan. Payg‘ambarimiz Muhammad (s.a.v.) hadislarida: “Men go‘zal axloqni to‘liq qilish uchun yuborildim”, deganlar (Imom Ahmad rivoyati). Bu fikr Islomda axloqning asosiy maqsadga aylanganini ko‘rsatadi.

Zamonaviy jamiyatda axloqiy inqiroz xavfi kuchaymoqda. Ayniqsa, internet, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy madaniyat orqali tarqalayotgan ayrim salbiy oqimlar yosh avlodning axloqiy tarbiyasiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Bu borada din tarbiyaning kuchli vositasi sifatida dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ham O‘zbekistonda diniy-ma‘rifiy ishlar davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida olib borilmoqda.

O‘zbekiston tajribasi: O‘zbekistonda din va axloqiy tarbiya o‘zaro bog‘liq holda yondashiladi. O‘zbekiston xalqaro ekstremizm va radikalizmga qarshi kurashda ijtimoiy-ma‘naviy immunitetni mustahkamlash, sog‘lom diniy bilimlar berish va odob-axloqni shakllantirishga katta e‘tibor qaratmoqda. Jumladan, Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Imom Moturidiy kabi allomalar merosi asosida axloqiy-me‘yoriy qarashlar targ‘ib qilinmoqda. Respublika Ma‘naviyat va ma‘rifat markazi, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi kabi muassasalar bu yo‘nalishda faol ish olib bormoqda.

Axloqiy qadriyatlar va iqtisodiy–ijtimoiy taraqqiyot o‘rtasida ham bevosita bog‘liqlik mavjud. Insonlar o‘rtasidagi ishonch, halollik, vijdonlilik kabi fazilatlar mehnat samaradorligini oshiradi, korrupsiyani kamaytiradi, ijtimoiy birdamlikni kuchaytiradi. Shu sababli, din faqat ibodat bilan emas, balki ijtimoiy hayotning barcha jabhalarini axloqiy jihatdan tartibga soluvchi kuch sifatida ko‘riladi.

Ko‘p asrlar davomida “din va fan o‘zaro qarama-qarshi” degan qarash dunyo ilm-fanida ustuvor bo‘lib kelgan. Ayniqsa, Yevropa Uyg‘onish davri (XV–XVI asrlar)da cherkov va olimlar o‘rtasida yuzaga kelgan to‘qnashuvlar (masalan, Galiley, Kopernik, Jordano Bruno kabi olimlar bilan bog‘liq voqealar) bu qarashni mustahkamlab qo‘ydi. Ammo bu holat faqatgina ayrim davr va mintaqalarga xos bo‘lgan. Aslida esa, **din va fan bir-birini inkor etuvchi emas, balki to‘ldiruvchi, uyg‘un yo‘nalishlardir.**

Islom sivilizatsiyasida din va fan o‘rtasidagi munosabat mutlaqo boshqacha kechgan. Qur’oni karimda “Bilmagan zotlardan so‘rang” (Nahl surasi, 43-oyat) degan oyat bevosita ilmga da’vatdir. Payg‘ambarimiz (s.a.v.) “Ilm izlash har bir musulmonga farzdir” deganlar. Shu bois, ilk islom davrlaridanoq musulmon olimlari fanning turli sohalarida ulkan yutuqlarga erishdilar:

Ibn Sino (980–1037) – tibbiyot, falsafa, mantiq va kimyo fanlarida yetakchi bo‘lgan, uning “Tib qonuni” asari 500 yildan ortiq vaqt Yevropa universitetlarida asosiy darslik sifatida o‘qitilgan. **Beruniy (973–1048)** – geologiya, matematika, farmatsiya, tarix va astronomiyada ilg‘or ilmiy qarashlar bildirgan, Yerning aylanishi haqidagi g‘oyani ilgari surgan. **Ulug‘bek (1394–1449)** – ilmiy rasadxona asoschisi, yulduzlar harakati bo‘yicha eng aniq jadvallar tuzgan.

Bu misollar Islom dunyosida **din ilmni cheklamagan, balki uni rag‘batlantirganini** ko‘rsatadi.

Bugungi kunda din va fan o‘rtasida murosali yondashuvga ehtiyoj kuchaymoqda. Masalan:

Biotexnologiyalar va **sun‘iy intellekt** sohalaridagi taraqqiyot bilan birga, bu sohalar axloqiy savollarni ham o‘rtaga tashlaydi: genetik o‘zgartirish mumkinmi? Robotlar inson o‘rnini bosishi kerakmi? Bu savollarga javob berishda **dinni axloqiy mezon sifatida** ko‘rish lozim.

Atrof-muhit muammolari: Iqlim o‘zgarishi, ekologik inqiroz kabi global muammolar fan bilan hal qilinadi, ammo insoniyatni tabiatga nisbatan mas’uliyatli bo‘lishga undashda diniy ta’limotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Qur’oni karimda “Yerda tartibsizlik qilmanglar” degan oyat (A’rof surasi, 56-oyat) bu masalaga alohida urg‘u beradi.

O‘zbekistonda din va fanning uyg‘unligini ta’minlash borasida muhim ishlar qilinmoqda. Xususan, **O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi va Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi** faoliyati bu yo‘nalishdagi yuksak ilmiy izlanishlarga zamin yaratmoqda. Bu muassasalarda zamonaviy fan yutuqlari diniy va falsafiy jihatdan o‘rganilib, yangi qarashlar ilgari surilmoqda.

Din va siyosat insoniyat tarixida eng ta’sirli ijtimoiy institutlar sifatida faoliyat yuritgan. Ularning o‘zaro aloqasi murakkab, ko‘p qatlamli va davrga qarab o‘zgaruvchan bo‘lib, har bir jamiyatda turlicha shakllangan. Shuning uchun bu ikki

institut o‘rtasidagi chegaralarni aniqlash va ularning jamiyatga ta’sirini chuqur tahlil qilish muhim masalalardan biridir.

Dinning siyosiy hayotdagi ta’siri qadim zamonlardan beri kuzatilgan. Masalan:

Yevropada o‘rta asrlarda katolik cherkovi nafaqat diniy, balki siyosiy hokimiyatni ham o‘z qo‘lida tutgan. Papaning qarorlari qirollar siyosatiga bevosita ta’sir qilgan.

Islom tarixida, xususan, Xalifalik davrida siyosiy hokimiyat diniy asosda qurilgan bo‘lib, xalifa diniy va siyosiy rahbar sifatida faoliyat yuritgan. Biroq bu tajriba ham ba’zi hollarda siyosiy raqobatlar, bo‘linishlar va mojarolarga sabab bo‘lgan.

Shu tarixiy tajribalardan kelib chiqib, ko‘plab zamonaviy davlatlar din va siyosat o‘rtasida aniq chegaralar belgilashga intiladi.

Bugungi demokratik jamiyatlarda din va siyosatning alohidaligi muhim prinsip hisoblanadi. Bu prinsipning maqsadi:

Dinni siyosiy vositaga aylantirishning oldini olish, ya’ni e’tiqodni manipulyatsiya qilishdan himoya qilish.

Turli e’tiqoddagi fuqarolarning huquqlarini himoya qilish, ularning siyosiy hayotda teng ishtirokini ta’minlash.

Diniy ekstremizm va radikalizmga qarshi kurashishda yondashuvni adolatli va huquqiy asosda olib borish.

Yuqoridagilar, ayniqsa, diniy pluralizm (ko‘pqirrali e’tiqodlar mavjudligi) bo‘lgan

Xulosa

Din jamiyatda faqat ruhiy e’tiqod sifatida emas, balki ijtimoiy tizimning, axloqiy me’yorlarning ham asosini tashkil etadi. Din va zamonaviy jamiyat o‘rtasida o‘zaro muvozanatni ta’minlash uchun diniy ta’limotlar asosida axloqiy qadriyatlarni targ‘ib qilish juda muhimdir. Dinning zamonaviy siyosatda ta’siri ko‘plab mamlakatlarda o‘zgarmagan. Shu bilan birga, din va siyosat o‘rtasidagi chegara, ayniqsa, dinning siyosiy manipulyatsiyalardan ajratilishi kerak. O‘zbekistonda din va davlatning ajratilganligi, dinning ijtimoiy faolligini ko‘rsatuvchi misol sifatida namoyon bo‘lmoqda. Fan va din o‘rtasidagi ziddiyatlar tarixiy ravishda mavjud bo‘lgan, ammo hozirgi kunda ular bir-birini to‘ldiruvchi va uyg‘unlashtiruvchi yo‘nalishlarda rivojlanishi kerak. Din ilmiy tadqiqotlarga xalaqit bermasdan, aksincha, ilm-fan bilan hamohang bo‘lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar;

1. Aliyev, I. (2020). *Din va jamiyat: zamonaviy o'zgarishlar*. Toshkent: O'zbekiston fanlar akademiyasi.
2. Kuziev, B. (2019). *Din va siyosat: ta'siri va chegaralari*. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
3. Maxmudov, N. (2018). *O'zbekistonning diniy siyosati: tarixiy rivojlanish va zamonaviy yondashuvlar*. Toshkent: Ma'naviyat.
4. Mirzaev, A. (2021). *Zamonaviy ilm-fan va din: uyg'unlik va qarama-qarshiliklar*. Tashkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
5. Nazarov, S. (2022). *Diniy ekstremizm va diniy bag'rikenglik: zamonaviy jamiyatda roli*. Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti.
6. Shamsiyev, A. (2020). *Din, siyosat va ijtimoiy barqarorlik*. Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi.
7. Qodirov, S. (2017). *Din va axloqiy qadriyatlar: tahlil va izlanishlar*. Tashkent: Yangi nashr.
8. Vasilenko, P. (2019). *Religion and Modern Society: A Global Perspective*. Moscow: International Publishing.
9. Smith, J. (2020). *Religion and Politics in the Modern World*. London: Routledge.